

könyvelését egyesítheti — szép alakú, eleven testet ölt *A jövődő költészet* című szonettben. A vers a költészet eszményét a „Kristály-angyal-zene” „szűz régió”-jának „tisztá harmóniájá”-ban, „égi rend”-jében, az „angyalok szent geometriájá”-ban keresi, melynek „a harci korszakok” hasztalanul újuló hullámverésétől való távolságát megannyi elvont főnév méri ki, míg a harmonikus rendet a szonett olaszosan zárt rímei (a, b, b, a; a, b, b, a; c, d, c; d, c, d) orgonasípként megengetik. De az érzékletes változatosság, a pezsdítő dinamika mégis a harci korszak valóságából, „az átfutó csaták ponyvái” felől áramlik a versbe; e korszakban volt „hevítőbb a bor, illatosabb a rózsá”, elevenebb még „a telt virág ölné a hervadás-irain” is. Az „égi rend” nyugalmában mozgást a stílárisan tagadva is ható „láz-lökés” kavar. A „szó-habok hajósa” ugyan a nyugalmasan teremtő, moccanatlan égi rend felé fordul, de „míg imádottnak felragyog glóriája, / ő maga megfakul, fülében pőre csend, / szemében angyalok szent geometriája”.

A költői magatartásnak erről a holtpontjáról — mely egyben a vers ars poeticájának akaratlan önkritikája is — Weöres költészetét egy szelíden, de szívsósan működő humanista ellenerő lendíti ki. Ez az erő olykor az elvont kétségbeesés helyére lépő felcsukló vagy felszúró társadalomkritikában nyilatkozik meg (*Országu, Lumumba vére, Katanga, A Világkongresszus ülése, Bizánci mozaik, Nyíltan és merészen*). máskor csendes humorba torkollik (*Slágerénekeső, Óda a kispolgárhoz, Vénülő pasas, Ócska sírversek*), s ismét máskor az egyszerű dolgok ígészetében (*Nagyság*), egy természeti impresszió boldog beteljesülésében (*Az ég*), a barátság szavában (*Csorba Győzőnek*), a titokzatos női szépség fényjeleiben (*Stewardessek a repülőgépen*), a szerelem friss sugárzásában (*Venus és Tanhuser*) vagy a magányt feloldó ölelésben (*Az ál-magány*) mozdul.

EGERI PÉTER

BENJÁMIN LÁSZLÓ VÁLOGATOTT VERSEI

(Magvető, 1968)

30 év verseinek szigorú megrostálása után az a 91 költemény maradt meg Benjámín László ítélete szerint, amelyet legújabb válogatott kötetében közöl. Számszerint kevés ennyi vers. Igaz, Benjámín egyébként is a viszonylag ritkán megszólaló költők közé tartozik, eddig publikált verseinek száma 3–400 között lehet. E válogatás anyagát eddig is ismertük. Egy kivételével új versekkel sem lep meg bennünket Benjámín László. Mégis érdekes és tanulságos e kötet elemzése.

Versei megharmadolásának eredményeként ugyanis olyan pályakép bontakozik ki, amely kivétel nélkül jelentős verseket tartalmaz. Vagyis a minden költő munkásságában szükségszerűen jelenlevő gyengébb versek, próbálkozások, zsákutcák kihagyásával (s ez a törekvés már a *Világ füstje* című gyűjteményben is megmutatkozott) egységesebbé válik a Benjámín-portré. S nemcsak színvonalában, hanem az életmű folyamatosságában is. De szükséges megjegyezni azt, hogy az irodalomtörténeti vizsgálódást végzőnek az életmű egységében a megszakítottság elhalványuló, de el nem felejthető jeleit is látnia kell, azokat, amelyek az értékelésben és értelmezésben jelentős szerepet játszanak.

A szűkreszabott válogatásban erőteljesebben mutatkoznak meg Benjámín költészetének jellegzetességei, a tartalmiak és formaiak egyaránt. Mindenekelőtt az, amivel Benjámín is tisztában van: a kor szorításában indulásától politikus költő ő, s ez a közéletiség elnyomja benne az „eredendően békés, szemlélődő alkat” lírai megnyilatkozásait, azaz a szerelem, a természet, a „közösség roppant közhelyei” hiányzanak költői leltárából.

Leszűkített világgép ez így, de ez a leszűkítettség nemcsak a költőre, hanem korára is jellemző. Az olvasó, a kritikus a József Attila-i mércét alkalmazza, s ennek kétségbevonhatatlan jogosságát elsősorban költőink tudják. De a József Attila-i nyíltan totális lírát senki sem tudta ebben a 30 évben megvalósítani, inkább zártan totális költői életművek születtek, amelyek a világ egészét statikusabb nézőpontból tükrözik s emiatt totalitásuk szükségszerűen halványabb lesz. A zártság foka persze különböző lehet, de itt és most nem lehet célunk ennek vizsgálata. Annyit mindenesetre megállapíthatunk, hogy Benjámín költészetében a zártság a világgép már említett leszűkítettségében és a döntően fogalmi jellegű versbeszédben mutatkozik meg legszembetűnőbben.

Amit a szocialista közéleti költő elmondhat erről a 30 évről, azt jelentős részben Benjámín írta meg kortársai közül — költészetéről lévén szó, természetesen erősen az alkati sajátosságokon, az egyéni sorson átszűrve. S teheti ezt azért, mert alkotásainak másik vonása, a vívódó gondolatosság az egyedüli eszköz arra, hogy a lényegeset, sőt a leglényegesebbet elmondhassuk korunkról. Ez a társadalom gondjai fölötti vívódó meditálás a kortárs lírában Illyésre és Benjámínra jellemző leginkább. Ők tudják a nemzet sorsfordulóit a leg-egyetemesebben átélni, versbe írni, s ezért lehetnek nemzeti költők egy olyan korban is, amelynek jellege éppen hátráltatja az ilyen irányú kibontakozást. (Hátráltatja, mert átmeneti kor, amelyben a társadalom szerkezetének változásai rendkívül erősek.)

A vívódás jelenti azt is, hogy Benjámín etikus költő, a világ ügyei-ben való állásfoglalásánál döntő szempont az etikai. Az igazat mondja,

s megszenved a szavakért. Az igazmondás kötelességét a költői szolgálat legfontosabb vonásaként ismeri fel. Külön kiemeli ezt a kötete élén mottóként álló Stendhal-idézet: „Nem bírom elviselni, ha »ló« helyett »paripát« írnak. Ez, szerintem, hamisítás.”

Fentiekből is következik, hogy Benjámint elutasítja a mítoszteremtés. A forradalmár racionalizmusa mondatja vele a következő gondolatokat:

„... a mítoszból elégünk van.
Kinőttük a mások bűnét s a magunkét, kihevertük az istennélküli / mítoszt,
nem megváltani, nem megalázni – megérteni, megtartani
/ kívánjuk a világot.

A forradalom vagyunk és Európa vagyunk,
s a forradalom: a rend, a forradalom: a világosság, a forradalom: a / szellem,
és Európa: a rend, Európa: a világosság, Európa: a szellem . . .”
(*Nyílt szó, földetlen arc*)

Az idézetből is kitűnik, hogy a mítoszt lehetőségiben és követelményeiben elsősorban tömeghipnotizálásra alkalmas eszköznek látja Benjámint, amelyet egyértelműen irracionális, a valóságot károsan ciferdítő jelenségnek tart, s ezért: bűnnek is.

A mítosszal szembeni eredendő ellenszenvének fontos stiláris következményei vannak. Benjámint közérthetőségre törekvő költő. „Az a nézetem, hogy mindig az a legköltőibb, ami a közlendőt a lehető legegyszerűbb, legvilágosabb, legtömörebb formájában mondja el.” – írta. Ez a program viszont a képalkotás puritánságát is maga után vonja. A rend és a világosság igényének másik következménye a költőnek a groteszkhez való viszonya. Nem idegen tőle ez a hangvétel – a Kis magyar antológia remek darabjai meg sem születhettek volna enélkül –, de költészetében küzd ellene, illetve csak módjával engedi érvényesülni, s főleg az utóbbi években szívesebben él az ironia, s különösen egy erősen indulatos önironia racionálisabb eszközével.

Érdekes e kötet azért is, mert megmutatja, milyen Benjámint önportréja 1968-ban. Sohasem lényegtelen, hogy egy költő hogyan látja saját munkásságát. Benjámint biztos értékítélettel választja ki fontos verseit, s ezáltal kiemeli azokat a jellegzetességeket, amelyeket a kritikus is költészetének legfőbb vonásainak tart. Egy ponton válik kérdésessé a válogatás: az 1948–53-as évekből mindössze 4 verset tart meg. Pedig nem igaz, hogy ekkor nem keletkezett több ide illő költeménye. Ugy tűnik, hogy e kor verseit objektíve hamisnak értékeli Benjámint, s ezért szánja „elvettetésre”. Való, hogy e kor

optimista hangú verseiben a vívódó benjámini magatartás csak elszórt nyomokban található meg. Mégsem idegen sem a valóságtól, sem Benjámintól ez a hang. E versek az induló szocialista országépítésnek azt a derűjét tükrözik, amely a még nem sejtett pokoljárás előtt oly általános volt. Erről az akkor keletkezett költemények közül a legtöbbet talán éppen a *Tavaszi Magyarországon, az Erdőben éltem, az Örökké élni* mondják el. S az irodalomnak ez az egyik fontos feladata, ezt Benjámin is tudja. („... arról, ami volt, hírt adjon annak, aki lesz.”) Nem kell megtagadni ezeket a verseket, mert a költői pályát sem török meg. Sőt, az 1945–47-es és az 1954 utáni évek költészete között olyan összekötő kapcsot jelentenek, amelyek nélkül az 1954 utáni benjámini líra sokkal kevésbé érthető és szerveslenebb is.

Méginkább megmagyarázhatatlan a *Három kétely kapujában* című költemény hiánya. E vers nemcsak az 1945–47-es időszaknak, hanem az egész életműnek egyik kulcsverse, mindenképpen itt lett volna a helye.

Alighanem összefügg a „kétely nélküli” korszak elvetésével Benjáminnak az a törekvése, hogy a rá jellemző patetikus hangot elnyomja. Az 1948–53 közötti időben volt ugyanis a legáltalánosabb ez a hangnem. S nem lehetetlen, hogy az 1948 előtti ars poétikából ezért maradt el a *Műssalhangzó* és a *Három kétely kapujában* is. Benjáminnál a pátoz gyengülésével az önirónia felcröszödése jár együtt.

A költő arcképe és önarcképe végső soron, lényegileg mégis fedi egymást. S lehet-e egy költő munkásságának szebb summája ennél:

„Megmaradtunk egésznek a kétségbeesésben,
egésznek a fölemeltetésben, egésznek a lebukásban,
egésznek a hitben:

Azért vagyunk, hogy rendet teremtsünk
magunkban és a világban.”

(*Szocialisták, Kortárs, 1968/6.*)

VASY GÉZA

JUHÁSZ GYULA ÖSSZES PRÓZAI MŰVEI V.

PRÓZAI ÍRÁSOK 1898—1917

(Akadémiai, 1968)

A huszadik század eleji magyar irodalmi megújulás megértéséhez — Ady Endre újságírói munkássága mellett — Juhász Gyula publicisztikája szolgáltatja a legtöbb adalékot. Ezért jelentős az Akadémiai Kiadó vállalkozása, hogy Juhász verseinek kritikai kiadása után prózai